

УДК 332.122 (1-77)

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ

Румянцева Г.І.

Тернопільський національний економічний університет
Нововолинський факультет

Раскрыты теоретические основы функционирования территорий приоритетного развития (ТПР) как разновидности специальных экономических зон с присущим им преференционным режимом. Проанализирована практика инвестиционной деятельности субъектов хозяйствования ТПР в Волынской области и сделан вывод о необходимости применения различных методологических подходов к оцениванию эффективности таких субъектов. Предложены методологические подходы к оценке целевой социально-экономической и экологической эффективности инвестиционной деятельности на ТПР в отдельных регионах Украины.

Ключевые слова: *преференционный режим, специальная экономическая зона, территория приоритетного развития.*

The theoretical basis of priority development territories (PDT) functioning as the type of special economic zones with the preferential regimen is outlined. The practice of investment activity of the subjects of management of the PDT of Volyn Region is analyzed and the conclusion about the necessity of the appliance different methodological approaches to the effectiveness of such subjects is done. The methodological approaches for the estimation of the effectiveness of the aim social-economic efficiency of the investment activity on PDT in some regions of Ukraine are suggested.

Key words: *preferential regimen, special economic zone, priority development territory.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Недостатньо регульовані структурні зміни в економіці України у пострадянський період викликали суттєвий дисбаланс у рівнях економічного розвитку територій. Ціла низка регіонів зіштовхнулася з проблемами втрати провідних виробництв, котрі виконували важливу бюджетонаповнюючу функцію та слугували основними місцями праці й джерелом матеріальних доходів місцевого населення. З метою подолання безробіття у таких регіонах шляхом стимулювання створення нових та збереження діючих робочих місць в Україні було запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності для окремих промислових центрів та зон з наданням їм статусу територій пріоритетного розвитку (ТПР).

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблематиці функціонування СЕЗ та ТПР присвячені наукові праці О. Анісімової, О. Маричевої, В. Пили, В. Письмака, О. Сиволапа та ін. [1–5], в яких доведена роль спеціальних територіальних господарських утворень в активізації чинників регіонального розвитку, розглянуті особливості процесу управління інвестиційною діяльністю підприємств в умовах вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, досліджені питання законодавчого, митного та фіскального регулювання. Однак ряд питань функціонування СЕЗ лишаються дискусійними, зокрема й певні аспекти питання кінцевої соціально-економічної ефективності від запровадження пільгового інвестиційного режиму.

Постановка завдання. Відтак основне завдання публікації – дослідження особливостей інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку на прикладі ТПР у Волинській області. Мета публікації – розкриття теоретичних засад функціонування територій пріоритетного розвитку (ТПР) як різновиду спеціальних економічних зон з притаманним їм преференційним режимом і розроблення методологічних підходів щодо оцінки фінансово-економічної та цільової соціально-економічної й екологічної ефективності на таких територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2001 р. Законом України "Про спеціальних режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області" у м. Нововолинську та селищі Жовтневому запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності.

За наявності багатоваріантності організаційних форм спеціальних економічних зон, до яких належать і території пріоритетного розвитку, їх сутність полягає у відносній відособленості певної території чи суб'єкта господарювання від загального режиму. Мета, з якою на території держави запроваджуються особливі преференційні режими господарювання, полягає в активізації підприємництва, інвестиційної та інноваційної діяльності, підвищенні зайнятості.

Економічну основу активізації підприємництва у СЕЗ та ТПР становить використання спеціальних преференційних режимів. Це означає, що господарська діяльність у їх межах ґрунтується на запровадженні системи пільг та заохочень, орієнтованої на стимулювання залучення підприємницького (інвестиційного) капіталу.

Під територією пріоритетного розвитку ми розглядаємо територію в межах населеного пункту чи району, на якій склалися несприятливі соціально-економічні умови і встановлюється спеціальний (преференційний) режим інвестиційної діяльності, стимулювання підприємництва, економічного зростання депресивного регіону, забезпечення високого рівня зайнятості населення, прискореного ринкового реформування економіки, оптимізації фінансових потоків.

В Україні для більшості ТПР податкові пільги є основою преференційного режиму. Інвестиційна діяльність передбачає типові фіскальні пільги, що стосуються сплати податку на додану вартість, податку на прибуток та ввізного мита.

Посилаючись на Дж. Стігліца, слід зауважити, що податкові пільги є "швидше зняряддям економічної політики, завдяки якому держава намагається здійснювати інвестиції в ті способи, які вона вважає особливо доцільними", і в ті галузі, регіони, "в які з тих чи інших причин було б інакше неможливо привабити інвестиції достатні для того, щоб галузі, регіони "були соціально оптимальними" [6].

За період функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності у Волинській області відстежується позитивна динаміка загального обсягу інвестицій. Цю тенденцію ілюструють дані рис. 1.

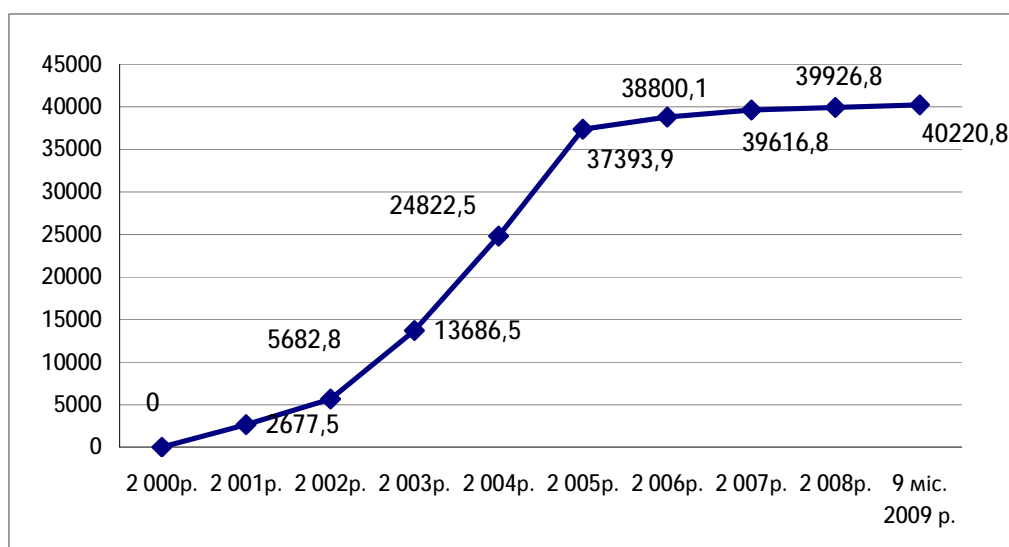

Рис. 1. Динаміка загального обсягу залучення інвестицій у ТПР Волинської області упродовж 2000–2009 рр. (тис. дол. США) [7]

Так, упродовж 2000–2009 рр., обсяг залучених інвестицій без урахування скасованих інвестиційних проектів досяг величини 40 220,8 тис. дол. США. Динаміка надходження інвестицій в економіку регіону має стабільний характер, простежується формування тенденції до поступового збільшення їхніх обсягів. У 2009 р. обсяг інвестицій, залучених у ТПР Волинській області, зріс порівняно з 2009 р. на 294 тис. дол. США. Упродовж 2000–2009 рр. завдяки преференційному режиму інвестиційної діяльності всього залучено інвестицій на 39 267 тис. дол. США.

З огляду на це, пропонується розглядати даний показник як статистично значимий фактор впливу на поліпшення інвестиційного капіталу, активізацію інвестиційної діяльності в регіоні.

Інвестиційні ресурси характеризуються різноманітністю форм. Структуру внесених інвестицій можна подати так: грошові внески – 62,2 %, з них кредитні ресурси – 18 %; матеріальні цінності – 11,2 %; нематеріальні активи – 0,1 %; реінвестиції – 25,7 %; інші – 0,2 % [7].

Важливим у даному дослідженні є вивчення практики оцінювання ефективності інвестиційної діяльності в межах території пріоритетного розвитку.

За підсумком проведених досліджень виявлено, що на ТПР у Волинській області прагматизм оцінювання ефективності інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання ТПР, характеризується двома методиками: дисконтного і традиційного.

Значимо також, що дисконтна методика, так само як і традиційна, не є цілком адекватною реальним обставинам здійснення і фінансовим показником інвестиційних проектів, що реалізуються.

Зважаючи на результати дослідження та на той факт, що абсолютно досконалих аналітичних та оціночних методик не існує в принципі, слід стверджувати, що дисконтна методика оцінки ефективності інвестиційних проектів, безперечно має перевагу перед традиційною, однак також не є цілком адекватною реальним результатом. Разом з тим у практичному застосуванні вона демонструє значні переваги над традиційною. Питання удосконалення методики оцінювання ефективності інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання ТПР вимагає подальших наукових розвідок. Виходячи з інтересів власне територій пріоритетного розвитку та державних інтересів, набуває актуальності методика оцінювання цільової ефективності інвестиційних проектів в контексті реалізації мети запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності для територій пріоритетного розвитку. При цьому метою створення ТПР у Волинській області є:

- створення нових робочих місць та працевлаштування працівників, які вивільняються у зв'язку із закриттям, реструктуризацією та перепрофілюванням гірничовидобувних та інших підприємств;
- впровадження новітніх технологій;
- розвиток зовнішньоекономічних зв'язків;
- збільшення обсягів виробництва високоякісних товарів та послуг;
- створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури;
- ефективне використання природних ресурсів.

Разом з тим, слід зазначити зростання значущості якісної відповідності проектів цільовій меті створення ТПР, а саме на стадіях погодження та конкурсного відбору інвестиційних проектів.

З огляду на різновимірність й різноманітність показників оцінки і завдань, зумовлених метою запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на ТПР, запропоновано застосування інтегрованого оцінювання з використанням бальної оцінки та диференційованого підходу до ваги оціночних показників, зважаючи на пріоритетність у цільовій спрямованості ТПР. Відповідну матрицю оцінювання цільової ефективності інвестиційних проектів для території пріоритетного розвитку у Волинській області ілюструє табл. 1.

Таблиця 1

Матриця оцінювання цільової ефективності інвестиційних проектів території пріоритетного розвитку Волинської області¹

Оціночний показник	Одиниця вимірювання	Шкала бальної оцінки		Коефіцієнт ваги показника
1	2	3		4
Створення нових робочих місць	Кількість	Більше 300 200 – 299 100 – 199 50 – 99 10 – 49 1 – 9	-100 - 80 - 60 - 40 - 20 - 10	0,3
Збереження робочих місць	Кількість	Більше 300 200 – 299 100 – 199 50 – 99 10 – 49 1 – 9	-100 - 80 - 60 - 40 - 20 - 10	0,1
Впровадження новітніх технологій	Кількість	3 і більше 2 3	-100 - 70 - 40	0,1
Експорт продукції	Млн. дол. США/рік	Більше 5 1 – 5 0,5 – 1 0,2 – 0,5 До 0,2	-100 - 80 - 60 - 40 - 20	0,1
Обсяг виробництва	Млн. грн. /рік	Більше 100 50 – 100 25 – 50 5 – 25 До 5	-100 - 80 - 60 - 40 - 20	0,2

Продовження табл. 1

1	2	3		4
Створення об'єктів інфраструктури	Кількість	3 і більше	-100	0,1
		2	-70	
		3	-40	
Ефективне використання природних ресурсів та екологічна безпека	Кількість територіальних екологічних проблем, що вирішуються при реалізації проекту	3 і більше	-100	0,1
		2	-70	
		3	-40	

¹ Розроблено автором із застосуванням методу експертних оцінок.

Запропонована вище матриця оцінювання розроблена на основі експертного підходу за участю у якості експертів фахівців органів управління ТПП у Волинській області та виконавчого комітету Нововолинської міської Ради. Матриця відображає потенційно бажані ефекти запровадження спеціального інвестиційного режиму виходячи з умов конкретної території пріоритетного розвитку. Такий підхід вважаємо актуальнішим у контексті оцінки ефективності конкретних інвестиційних проектів від підходів, на котрих базується затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2001 р. № 184 "Порядок проведення аналізу результатів функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності", і які націлені на аналіз результатів СЕЗ і ТПП і цілому.

Застосування запропонованого нами методу оцінювання дає можливість здійснювати порівняльну оцінку відповідності інвестиційних проектів меті та завданням, що ставляться при створенні ТПП. Виникає також можливість загальної оцінки проектів відповідно до даного критерію за категоріями. Зокрема, пропонується їх наступна категоризація: пріоритетні (сумарна зважена оцінка понад 80 балів), високоефективні (60–79 балів), ефективні (40–59), середньої ефективності (20–39 балів), інші.

Спираючись на результати дослідження, слід зазначити, що більшість з інвестиційних проектів (7 з 14 реалізованих) відноситься до числа ефективних. Високоефективними для території пріоритетного розвитку у Волинській області є 4 реалізовані інвестиційні проекти. При цьому частка ефективних та високоефективних проектів є досить високою (78 %), що свідчить про вдалий в цілому вибір проектів для погодження.

До того ж, відстежено відсутність реалізації проектів пріоритетного характеру та низькоефективних.

З числа цільових оціночних показників у найбільшій мірі реалізованими суб'єктами ТПП є створення нових робочих місць, нарощування обсягів виробництва та експорт продукції, впровадження новітніх технологій та вирішення питань ефективного використання природних ресурсів й екологічної безпеки.

Таблиця 2

Оцінка цільової ефективності інвестиційних проектів ТПП у Волинській області¹

Підприємства, що реалізують проекти	Цільова ефективність проектів за оціночними показниками ² , балів							Всього
	1	2	3	4	5	6	7	
ТзОВ "Новоплит"	12	0	7	0	4	0	10	33
ТзОВ "Волинська фабрика гофротари"	18	0	10	18	8	0	10	64
ТзОВ "Алюглас"	12	0	7	0	20	0	10	49
ТзОВ "Аркус-Ромет"	12	0	7	0	20	0	7	46
Нововолинський олійно-жировий комбінат	12	0	20	10	20	0	10	62
ТзОВ "СМПГ"	30	0	10	6	20	0	10	76
ТзОВ "НМК"	6	0	10	0	16	0	8	40
ТзОВ "Ока"	12	0	4	6	4	0	4	30
ТзОВ "Євро-продукт"	12	0	4	6	4	0	7	33
ТзОВ "Пол-трекс"	18	0	10	0	20	0	7	55
ТзОВ "Класік"	12	0	10	0	12	0	10	44
ТзОВ "БРВ-Україна"	30	0	10	0	20	0	10	70
ТзОВ "Скай"	18	0	0	6	8	0	10	42
ТзОВ "Промлит"	12	0	10	6	20	0	10	58

¹ Складені автором на підставі матеріалів Виконавчої дирекції Ради з питань ТПП у Волинській області.

² Оціночні показники: 1 – створення нових робочих місць; 2 – збереження робочих місць; 3 – впровадження новітніх технологій; 4 – експорт продукції; 5 – обсяг виробництва; 6 – створення об'єктів інфраструктури; 7 – ефективне використання природних ресурсів та екологічна безпека.

При цьому не реалізувалися питання збереження робочих місць (усі господарюючі суб'єкти, котрі реалізували інвестиційні проекти, були новостворюваними) та створення загально територіальних об'єктів інфраструктури. Останнє слід розглядати як негативне у інвестиційній діяльності суб'єктів ТПР та потребує врахування у процесах вдосконалення управління інвестиційною діяльністю на територіях пріоритетного розвитку. Разом з тим, найголовніші завдання, які вмотивовані метою запровадження спеціального інвестиційного режиму на території пріоритетного розвитку у Волинській області – створення нових робочих місць в районі "затухання" вуглевидобутку з відповідним вирішенням соціально-економічних проблем та подоланні депресивності, вирішувалися успішно.

Це підкреслюється соціально-економічними ефектами, від створення та функціонування ТПР, полягають у створенні нових робочих місць, підвищенні добробуту населення.

Упродовж 2000–2009 рр. у межах створеної у Волинській області території пріоритетного розвитку, було організовано 2 218 нових робочих місць, у тому числі для працевлаштування шахтарів – 520. Завдяки створення кількості безробітних з 2 587 осіб у 2000 р. до 992 осіб у 2009 р. Рівень безробіття по місту Нововолинську знизився до 9,6 % у 2000 р. до 40 % у 2009 р. Для порівняння: у 2000 р. по області цей показник склав 6,95 %, а у 2009 р. – 4,3 %. Безробіття в місті зменшилось до рівня, нижчого, ніж у середньому по області.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про необхідність застосування різних методологічних підходів до оцінювання суб'єктів господарювання ТПР шляхом оцінювання не лише фінансово-економічної ефективності інвестиційних проектів, а й цільової соціально-економічної й екологічної ефективності інвестиційної діяльності в межах території пріоритетного розвитку. При цьому запропоновані методологічні підходи щодо оцінки цільової соціально-економічної й екологічної ефективності інвестиційної діяльності є цілком адекватними для території пріоритетного розвитку.

Хочемо також наголосити, що перспективами подальших розробок у даному напрямку є пошук методологічних підходів оцінювання фінансово-економічної ефективності інвестиційних проектів з урахуванням специфіки спеціальних преференційних режимів на ТПР.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімова О.М. Управління інвестиційною діяльністю підприємства в умовах спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / О.М. Анісімова. – Донецьк, 2004. – 20 с.
2. Маричева О.В. Управління інвестиційними проектами в умовах ВЕЗ / О.В. Маричева // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 71–78.
3. Пила В. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика : [навч. посіб.] / В. Пила, О. Чмир. – К.: Київ. держ. торгов.-екон. ун-т, 1998. – 328 с.
4. Письмак В.П. Региональные аспекты специального режима инвестирования: теория и практика, проблемы и решения / В.П. Письмак. – Донецк: Донеччина, 2000. – 256 с.
5. Сиволап Л. А. Іноземний капітал в економіці України в умовах спеціального режиму інвестиційної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.05.01. "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" / Л.А. Сиволап. – Донецьк, 2004. – 20 с.
6. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – С. 551.
7. Статистична звітність про результати функціонування ТПР у Волинській області / Відп. за вип. В.С. Ковалюк. – Нововолинськ : Мінотавр, 2009. – 35 с.